

Čoralić, L., Karbić, D., *Pisma i poruke rektora Bara, Ulcinja, Budve i Herceg-Novog. Epistolae et communicationes rectorum Antibarensium, Dulcinensium, Buduensium et Castri Novi. Pisma i poruke rektora Dalmacije i mletačke Albanije. Epistolae et communicationes rectorum Dalmatiae et Albaniae Venetae*, sv. I., Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. 55, Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2009, 298 str.

Pisma i poruke rektora Bara, Ulcinja, Budve i Herceg-Novog. Epistolae et communicationes rectorum Antibarensium, Dulcinensium, Buduensium et Castri Novi prvi je svezak serije dokumenata pod naslovom Pisma i poruke rektora Dalmacije i mletačke Albanije. Epistolae et communicationes rectorum Dalmatiae et Albaniae Venetae objavljen kao 55. volumen edicije Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, koju izdaje Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Za tisak su ih prepisali i priredili Lovorka Čoralić i Damir Karbić, ujedno i autori uvodne studije (str. 5-11), prevedene na engleski (str. 13-20) i talijanski jezik (str. 21-28).

Riječ je, naime, o seriji u kojoj će se, u sklopu spomenute edicije, sustavno objavljivati arhivski spisi iz fonda pod nazivom Capi del Consiglio de' Dieci: Lettere di Rettori e di altre cariche (skraćeno Consiglio dei Dieci: Lettere Rettori ai Capi) Državnoga arhiva u Veneciji (Archivio di Stato di Venezia), a koji se odnose na područje istočne jadranske obale, osim Istre. Fond sadrži izvješća, molbe, pisma i druge različite vrste dopisa koje su uputili predstavnici mletačke vlasti (rektori, načelnici, knezovi, kapetani, kaštelani, rizničari), ali i gradske općine (suci i vijećnici te privatne osobe) mletačkoj magistraturi - Vijeću desetorice (Consiglio dei Dieci) odnosno njezinom tročlanom izvršnom povjerenstvu (Capi del Consiglio dei Dieci). Radi se o cjelovitom fondu unutar kojeg su spisi svrstani prema pojedinim mletačkim pokrajinama i gradovima, a vezani su uz rad viših predstavnika mletačkih lokalnih vlasti na istočnom Jadranu.

Prvi svezak ove serije sadrži spise predstavnika mletačke vlasti na području nekadašnje pokrajine Mletačke Albanije (Albania Veneta) odnosno gradova Bara, Ulcinja, Budve i Herceg-Novog. Svi ti spisi pohranjeni su unutar spomenutog fonda u svežnjevima 275 (Herceg-Novog), 274 (Budva i Bar) i 278 (Ulcinj). Spisi vezani za Herceg-Novog (fol. 7-74) sadrže ukupno 26 dokumenata, za Budvu (fol. 278-315) 31 dokument, za Bar (fol. 39-78) postoje 33 dokumenta i za Ulcinj (fol. 1-23) ukupno 19 dokumenata. Vremenski period koji obuhvaćaju objavljeni spisi poklapa se s razdobljem mletačke vlasti nad ovim krajevima. Dokumenti koji se odnose na Bar i Ulcinj pokrivaju gotovo identično razdoblje (Bar od 1500. do 1570. godine, a Ulcinj od 1500. do 1556. godine), za Budvu je to razdoblje puno veće (1500-1765), dok je za Herceg-Novog riječ o razdoblju od 1691. do 1796. godine.

Prvu cjelinu čine spisi vezani uz Bar (str. 29-88), od čega je trideset dokumenata upućeno Vijeću desetorice (*Lettere dirette ai Capi*), dok su tri dokumenta upravljena direktno duždu (*Lettere non dirette ai Capi*).

Druga se cjelina odnosi na Ulcinj (str. 89-117) gdje je 16 dokumenata upućeno Vijeću desetorice, a dva su spisa upućena istodobno i Vijeću desetorice i duždu te u jednom primjeru generalnom providuru Dalmacije. Među dokumentima Bara i Ulcinja može se uočiti velika podudarnost sadržaja izvješća predstavnika mletačke vlasti. Tako se brojni dokumenti odnose na opis lošega stanja gradskih utvrda, nedostatnost oružja i streljiva, opskrbu hranom i brojnost vojne posade. Velika je pozornost u izvješćima posvećena problemu financiranja gradskih posada i činovništva. Iz dokumenata je razvidna nepovoljna društvena situacija u gradovima u navedenom periodu. Primjerice, mogu se razlučiti učestali društveni nemiri i sukobi između patricija i pučana, ali i između samih patricijskih obitelji (u Baru 40-ih godina XIV. st.), demografsko opadanje gradske elite i polarizacija između lokalnoga patricijata i klera (Ulcinj). U spisima se nalaze imena vodećih gradskih patricijskih obitelji i istaknutih pojedinaca, saznaje se o njihovoj aktivnosti i sudjelovanju u društvenom životu grada, odnosima s lokalnom mletačkom upravom i središnjicom, ali i za aktualno stanje Crkve i klera i njihovu ulogu u javnome životu grada.

Treći dio čine spisi koji se odnose na Budvu (str. 119-162), gdje je 27 dokumenata upućeno Vijeću desetorice, a četiri dokumenta izravno duždu. Dio budvanskih dokumenata govori o stanju gradskih fortifikacija i vojnoj posadi u gradu, problemima opskrbe i naoružanja i dogradnji gradskih bedema. Dio izvješća vezan je, pak, uz praćenje kretanja i namjera Osmanlija u okolici Budve, a dio spisa odnosi se na unutarnje stanje u gradu i probleme s dijelom građana protiv kojih je bio pokrenut sudski proces i koji su bili na neko vrijeme prognani iz grada. Također, spisi otkrivaju odnose između katoličkih i pravoslavnih žitelja, probleme s općinskim službenicima, zatim probleme opskrbe grada žitom i krijumčarenje soli od strane kotorskih patricija-trgovaca te odnose između domaćega klera i papinskih povjerenika. Iako sadrže određene posebnosti, spisi budvanske komune ipak su svojim sadržajem i formom podudarni sa spisima odaslanim u Veneciju iz Bara i Ulcinja.

Četvrti dio ovoga sveska odnosi se na dokumente vezane uz Herceg-Novi (str. 163-271) koji sadrže mnogo više posebnosti naspram onima Bara, Budve i Ulcinja. Spisi za Herceg-Novi nemaju posebno označenu cjelinu *Lettere non dirette ai Capi*, ali je iz njihova sadržaja uočljivo da je dio dokumenata, osim Vijeću desetorice, bio upućivan duždu kao i nekim drugim mletačkim magistraturama. U Herceg-Novom postajala su dva providura (kotorski i novljanski) nadležna za ovaj grad, pa je iz dokumenata vidljivo da je među njima dolazilo do čestih prijedora i razmirica u pitanju nadležnosti, međusobnih optužaba i neusklađenog djelovanja i nesuradnje. S obzirom da je dio dopisa uputio izvanredni providur Kotora, čije su se ovlasti protezale na cjelokupno područje Boke, njihovi sadržaji

često nisu u izravnoj vezi s Herceg-Novim, već i sa širim područjem Boke kotorske. Jedan od takvih primjera nalazi se u opširnem spisu izvanrednoga providura Kotora Vincenza Donà iz 1775. godine (fol. 21-44) u kojemu se donose iskazi brojnih stanovnika Boke kotorske protiv aktualnoga providura Kotora Carla Zorzija, čiji su postupci prema bokeljskim građanima prezentirani kao nezakoniti. Iz ovoga, ali i ostalih spisa koji se odnose na šire područje Boke kotorske, mogu se iščitati brojni podaci o onodobnom stanovništvu bokeljskih gradova i naselja (Kotora, Risna, Perasta, Prčanja, Dobrote, Mula i dr.), njihovoj društvenoj strukturi, zanimanjima, crkvenim prilikama, ali i međusobnim razmiricama i problemima. Dokumenti, koji su pak usko vezani uz Herceg-Novu, odnose se na prikaz stanja utvrde, vojnih posada, naoružanja, streljiva i opskrbe hranom za vrijeme mletačkoga zauzimanja grada. Nadalje, dio spisa odnosi se i na probleme funkcioniranja gradske uprave u Herceg-Novom, na odnose s paštrovskom općinom, ali i sukobe stanovnika Herceg-Novog s onima iz okolice. Dokumenti iz druge polovice XVIII. stoljeća, za razliku od onih iz XVI. stoljeća, odaju mirnodopsko stanje u gradu, a sadržaji spisa sve manje govore o vojnim stvarima i više se odnose na probleme svakodnevnog funkcioniranja mletačke gradske uprave na tom području.

U uvodnoj studiji priređivači prvoga sveska ove serije ističu s kakvim su se tehničkim obilježjima objavljenih spisa susreli te iznose neka zapažanja: dokumenti su pisani na različitim formatima papira, a papiri su bili presavijani na različite načine tako da su služili i kao omotnice. U transkripciji autori su poštivali izvornost rukopisa te su zadržali uglavnom sve pravopisne osobine dokumenata. Što se tiče neujednačenosti na koje su naišli u pojedinim dokumentima, protumačili su ih kao rezultat neujednačenog poznavanja pravopisa samih pisara. Dokumenti su objavljeni kronološkim redom. Prvo se navodi regest dokumenta, a zatim se manjim slogom opisuju vanjske oznake dokumenta, dok se naposljetku donosi prijepis samoga spisa. Najveći broj spisa započinje intitulacijom odnosno navođenjem naslova kojemu se spis upućuje. Na kraju dokumenta (izvješća) stoji datacija i potpis izvjestitelja. Na poledini je naslov kojemu je spis upućen (najčešće Vijeće desetorice, ponekad dužd ili neka mletačka magistratura). Na zaglavlju su često drugim rukopisom dodana kratka regesta dokumenata, kao i datum njihova slanja i primanja u mletačkoj središnjici. Na kraju knjige nalazi se kazalo osobnih imena (str. 273-286) (*Index nominum personarum*), kazalo mjesta (str. 287-289) (*Index locorum*) i kazalo stvari (str. 290-297) (*Index rerum*), što se spominju u objavljenim dokumentima. Kazala su izradili Maja Katušić i Ivan Majnarić.

Objavljivanje izvorne arhivske građe za područje jednoga dijela Mletačke Albanije (Bar, Ulcinj, Budva i Herceg-Novu), u sklopu prvoga sveska serije *Epistolae et communicationes rectorum Dalmatiae et Albaniae Venetae* pod naslovom *Epistolae et communicationes rectorum Antibarensium, Dulcinensium, Buduensium et Castri Novi* značajan je doprinos poznavanju političke, društvene, gospodarske i crkvene povijesti navedenih bokeljskih gradova, koji su u ranome

novom vijeku činili sastavni dio mletačkih prekojadranskih posjeda. Jednako tako, dokumenti prikupljeni iz Državnoga mletačkog arhiva, koji se odnose na ostale dalmatinske komune (Cres, Osor, Krk, Rab, Pag, Nin, Zadar, Šibenik, Trogir, Split, Klis, Knin, Makarska, Omiš, Sinj, Brač, Hvar, Korčula, Imotski), kao i na preostalo područje Mletačke Albanije (Kotor), a koji će se serijski nastaviti objavljivati u sklopu edicije Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, uvelike će pridonijeti boljemu poznavanju povijesnih procesa na hrvatskom etničkom i kulturnom prostoru duž istočne obale Jadrana. Stoga je ovaj započeti projekt od neizmjerne važnosti za hrvatsku historiografiju.

Zrinka Novak